

Simona Žvanut

Spomin, udejanjen v prostoru. Premislek uporabe pojmov spomin, zgodovina in skupnostni spomin v okviru umetniškega projekta *Art House Project* na japonskem otoku Naoshima

Ključne besede: *Art House Project*, Naoshima, spomin, zgodovina, skupnostni spomin, umetnost, arhitektura

DOI: 10.4312/ars.13.1.264-281

Uvod

Art House Project (AHP) je eden od umetniških projektov krovnega projekta *Benesse Art Site Naoshima*, ki ga na japonskem otoku Naoshima in otočju celinskega morja Seto izvaja in financira japonska korporacija Benesse. Njen namen je s pomočjo projektov, ki povezujejo umetnost, arhitekturo, naravo in zgodovino področja, spodbuditi ekonomsko in duhovno revitalizacijo otočja. Središče AHP so stare japonske hiše v vasi Honmura na Naoshimi, ki jih umetniki v sodelovanju z arhitekti predelajo v umetniška dela. Hiše stojijo na različnih lokacijah, v proces njihove predelave pa je občasno vključena tudi lokalna skupnost. AHP je zelo kompleksen projekt, saj na različnih ravneh prepleta sodobno umetnost in arhitekturo, restavrancijo stare arhitekture in kontekst otoške vasi. Danes projekt obsega sedem hiš: Kadoya (1998), Minamidera (1999), Kinza (2001), svetišče Goó (2002), Ishibashi (2006–09), Gokaisho (2006) in Haisha (2006).

V predstavitev projekta se pogosto ponavljajo s spominom povezani pojmi (na primer spomin, zgodovina, skupnostni in kulturni spomin, tradicija in dediščina), iz česar sklepam, da naj bi bil AHP na različnih ravneh pomembno povezan tudi z vidikom ohranjanja preteklosti vasi. Ker je uporaba navedenih pojmov dandanes v najrazličnejših kontekstih zelo pogosta in lahko označuje različne fenomene, želim definirati značilnosti uporabe pojmov spomin, zgodovina in skupnostni spomin¹ ter njihovo vlogo v okviru AHP. Opazila sem namreč, da se ti izrazi

1 S pojmom skupnostni spomin sem poskusila zaobjeti različne formulacije povezave med spominom in skupnostjo, ki se ponavljajo v besedilih o projektu. Po mojem razumevanju se ti opisi nanašajo na to, kar označuje izraz skupnostni spomin.

ponavljajo najpogosteje. Moja predpostavka je, da imajo ti pojmi v okviru AHP širok konceptualni okvir, ki ne izhaja nujno iz njihove teoretske opredelitve – vendar pa ima ravno tak pomensko odprt pojem spomina pomembno vlogo v širšem kontekstu in ciljnih projekta *Benesse Art Site Naoshima*.²

V prvem poglavju bom na podlagi nekaterih konceptov in teorij s področja kulturnih študij predstavila pojme spomin, zgodovina in skupnostni spomin. Nato bom na kratko predstavila AHP (kontekst, koncept, namen in akterje projekta) ter tri primere hiš, saj podrobna predstavitev celotnega projekta na tem mestu ni mogoča. Za potrebe raziskave se bom osredotočila na raznolikost v pristopu do prenove oziroma predelave stare stavbe za potrebe umetniškega dela in na vidik ohranjanja preteklosti hiše. Ohranjanje in restavracijo stare otoške arhitekture namreč razumem kot enega od možnih načinov ohranjanja in predstavljanja preteklosti otoka. Razprava bo razdeljena na dva dela: v prvem bom s pomočjo strokovne literature analizirala uporabo pojmov spomin, zgodovina in skupnostni spomin v diskurzu o projektu. Moj predmet analize bodo besedila o AHP, objavljena v katalogih in drugih publikacijah o projektu.³ Gre za nabor strokovnih, informativnih in poljudnih besedil, ki razlagajo, utemeljujejo in interpretirajo projekt z vidika njegovih izvajalcev. Ti so tudi založniki oziroma sozaložniki publikacij. Med njimi je tudi nekaj besedil avtorjev, ki so po mojem razumevanju kot vabljeni avtorji prispevali svoj pogled na projekt. V drugem delu bom razpravo razširila na kritičen premislek o tem, kakšno vlogo ima lahko ugotovljena uporaba obravnavanih pojmov v okviru koncepta in ciljev tako AHP kot krovnega projekta *Benesse Art Site Naoshima*. Raziskava temelji tudi na mojem razumevanju in interpretaciji projekta, ki sem si ga za potrebe te raziskave na Naoshimi ogledala junija 2018.⁴

-
- 2 AHP že v okviru študij spomina odpira še številna druga vprašanja, na primer razmerje med hišami/umetniškimi projekti ter pojmi tradicije, (arhitekturne) dediščine in kulturnega spomina. Hiše so tudi večplasten primer povezovanja sodobnih umetniških in kuratorskih praks, arhitekture in restavratorskih posegov, kar odpira nove možnosti analize, na primer razmerja med restavracijo arhitekture in umetniško intervencijo. Obravnava vseh teh vidikov presega temo članka, vendar jih je hkrati težko povsem izločiti, saj so z njo prepleteni. Moja analiza in zaključki se prav tako ne nanašajo na presojo kvalitete ali interpretacijo posameznih umetniških del, arhitekture, restavratorskih posegov in kuratorskih vidikov projekta.
 - 3 Z izrazom besedila o AHP imam v mislih sklop besedil avtorjev: Yuji Akimoto (kustos projekta), Soichiro Fukutake (direktor korporacije Benesse, tudi generalni producent projektov), profesor Yasuo Kobayashi (Tokyo University), profesor Masahori Nishida (Nara Prefectural University) in Mitsuhiro Yoshimoto; glej vire v opombah 5, 8 in 9. Več o publikacijah: benesse-artsite.jp/en/about/publication. Vsi prevodi iz angleščine so delo avtorice članka.
 - 4 Pri nanašanju na umetniška dela/hiše v okviru AHP bom uporabljala izraz hiša, čeprav sta med predelanimi družinskimi hišami tudi (šintoistično) svetišče in nova stavba, zgrajena na mestu nekdanjega (budističnega) templja. Zdi se namreč, da je snovalcem projekta v okviru koncepta pomemben poudarek na besedi hiša kot rezidenčni stavbi oziroma človekovemu domu.

Spomin, zgodovina in skupnostni spomin

Po Winterju sodobna družba doživlja *memory boom*, ki ga ustvarja kompleksen preplet številnih družbenih, političnih, kulturnih, ekonomskih in zdravstvenih trendov (Winter, 2000, 2012), kaže pa se na različnih ravneh človekovega življenja. Priljubljenost spomina je povezana tudi s tem, da povezuje starejše in mlajše generacije, umešča posameznike v širšo zgodovinsko perspektivo, zagotavlja občutke pripadnosti in deluje celo kot terapevtsko sredstvo tako na individualni kot skupnostni ravni. Spomin je skratka vseprisoten, toda njegova konceptualna opredeljenost je nedorečena in odprta za različne interpretacije. Za mojo raziskavo so še posebej zanimiva opozorila, da kulturne študije premalo pozornosti posvečajo dognanjem kognitivne psihologije in nevroznanosti, ki razlagajo strukturo spomina in značilnosti njegovega delovanja. Tu imam v mislih zlasti dejstvo, da je spomin, nevrološko gledano, del možganov, zato je spominjanje v osnovi individualno dejanje, vezano na človeka. Ob tem sta pomembni dve ugotovitvi strokovnjakov: da ljudje o svojih spominih komuniciramo in da družbeno okolje določa, kako in česa se spominjamo. Že Halbwachs, ki je prvi sistematično razvijal teorijo o skupnostnem spominu, je poudarjal njegovo neočljivost od določene družbene skupine in mehanizmov, ki jih ta uporablja za ustvarjanje in priklic spominov (Halbwachs, 1992). Winter in Sivan aktivno spominjanje in komunikacijo poudarjata celo do te mere, da namesto izraza skupnostni spomin predlagata *kolektivno spominjanje* (Winter, Sivan, 2000). Tudi drugi poudarjajo pomen organizirane in ponavljajoče se dejavnosti spominjanja ob različnih zunanjih pripomočkih. Skupnostni spomin se lahko prenaša skozi komunikacijo oziroma posreduje iz generacije v generacijo, vendar mora biti zagotovljena kontinuiteta. Halbwachs in pozneje številni drugi so torej jasno pokazali, da je skupnostni spomin izdelek vsakokratne sedanjosti. Spominjanje je nikoli končan proces rekonstrukcije preteklosti glede na okoliščine in potrebe sedanje situacije. Ta proces pa je pogosto zaznamovan s čustvenimi podtoni in konotacijami na duhovne kontekste (Halbwachs, 1992; Assmann, A., 2008; Crane, 1997; Confino, 1997; Funkenstein, 1989; Kansteiner, 2002; Klein, 2000; Rusu, 2013; Winter, 2000, 2012).

Že o definiciji pojma zgodovina vsaj od druge polovice 20. stoletja v stroki ni enotnega mnenja. Rusu se zavzema za kritično zgodovino, ki ima kvalitete znanosti in je odgovorna zahtevam metod in logike. Zgodovinska vednost je po njegovem sestavljena iz zgodovinskih dejstev, vendar ostaja nepopolna ter nikoli povsem odporna na politične in ideološke vplive. Kljub temu pa so konstrukcije zgodovinarjev daleč od tega, da bi bile podobne umetniškimi stvaritvam, saj odgovarjajo drugačnim kriterijem. Kot pravi, so za umetniške stvaritve, za razliko od zgodovinskih interpretacij, kriteriji veljavnosti, tehtnosti, utemeljenosti in resničnosti nesmiselni.

Rusu zagovarja tudi stališče o nujnosti ločevanja skupnostnega in zgodovinskega spomina, čeprav pogosto v več vidikih sovpadata. Meni, da lahko posamezni gradniki skupnostnega spomina izhajajo iz zgodovine, še več, za potrebe samolegitimacije in poudarjanja avtentičnosti se nanjo pogosto opirajo, vendar od nje niso odvisni. Hkrati pa lahko skupnostni spomin vpliva na konstruiranje zgodovine. Gre torej za dva različna in svojevrstna načina dostopanja do preteklosti, ki sta v interakciji in se prepletata (Rusu, 2013). Tako opredeljen pojem kritične zgodovine po Rusuju bom uporabljala v svojem besedilu.

Art House Project na otoku Naoshima

Naoshima je otok v japonskem notranjem morju Seto s površino približno 8,13 kvadratnega kilometra. Na otoku so tri skupnosti oziroma vasi: Miyanoua z glavnim pristaniščem, Honmura z upravno enoto in Tsumura z ribiško luko. Na severu otoka je veliko industrijsko območje rafinerije Mitsubishi Material's, na južni strani otoka pa nacionalni park. Notranje morje Seto in otoke so v 20. stoletju prizadele številne negativne posledice modernizacije in hitre ekonomske rasti. Prekomerno izkoriščanje naravnih virov in onesnaženje okolja sta povzročila depopulacijo in splošni propad življenja na otokih (B. Avt., 2012, 254).

Japonska korporacija Benesse je leta 1987 kupila del južne strani otoka Naoshima in štiri sosednje otoke (B. Avt., 2010) z namenom duhovne in ekonomske revitalizacije področja s pomočjo različnih projektov pod krovnim imenom *Benesse Art Site Naoshima*, ki povezujejo umetnost, naravo in zgodovino področja.⁵ Predsednik uprave Soichiro Fukutake, pobudnik in idejni vodja projektov, za uresničitev te ideje predlaga nov koncept »kapitalizma v javno dobro«, ki predpostavlja uporabo dobička korporacije za podporo lokalnim okoljem in ustvarjanje »veselih skupnosti, polnih nasmehov starejših ljudi«. Bodočo Naoshimo predstavlja kot prostor, ki bo povsem v nasprotju z velemesti, v katerih je človekovo življenje ujeto v primež kapitalistične logike. Moto korporacije se namreč glasi živi dobro, kar poudarja njeno željo, da bi Naoshima postala kraj, ki bi »temeljlil na harmoniji med naravo in umetnostjo«, kraj, v katerem bi človek v miru in poglobljeno razmišljal o svojem življenju in duhovnih vrednotah (Fukutake, 2013, 3; Fukutake, 2012, 28–29; Fukutake, 2007).⁶ Korporacija

5 Projekti so: zgraditev kampa za otroke, muzejev (Benesse House, Lee Ufan, Chichu Art, Ando Museum) in nastanitvenih kompleksov na južni strani otoka (arhitekt vseh stavb je Tadao Ando); ustanovitev nagrade Benesse in fundacije Fukutake; Art House Project; umetniški festival Setouchi International itn. Z leti so se projekti razširili po vsej Naoshimi in na sosednjih sedem otokov, zlasti Inujimo in Teshimo. Za natančnejši pregled zgodovine otokov in *Benesse Art Site Naoshima* glej: Adachi, 2012; Akimoto, 2000; B. Avt., 2010; B. Avt., 2013; B. Avt., 2012; Hemmi, 2007; Kaneshiro, 2013; Kwon, 2010; Yoshimi, 2012; Yoshimoto, 2012; benesse-artsite.jp.[4. 7. 2018].

6 Glej še: Tokuda, 2010; Yoshimoto, 2012.

Benesse je s svojimi umetniškimi projekti na otoku spodbudila kulturni turizem,⁷ ki naj bi prebivalstvu odprl nove ekonomske možnosti in ukvarjanje z različnimi storitvenimi dejavnostmi.

AHP je eden od umetniških projektov v sklopu *Benesse Art Site Naoshima*, ki od leta 1998 poteka v vasi Honmura, eni od najstarejših naselbin s trdnjavo, templjem in svetiščem na otoku. Vas je bila že v 16. stoletju religiozno in politično središče otoka; tudi danes je osrednje naseljeno področje s sedežem upravne enote. Tloris vasi z mrežo ozkih ulic naj bi kljub določenim predelavam za potrebe avtomobilskega prometa še vedno ohranjal starejšo podobo. Hiše so povečini grajene iz desk črno pooglenele cedre in imajo opečnato streho, kar je značilna gradnja za Naoshimo. Nekatere so po 400 letih sicer še vedno v uporabi, vendar so po smrti ali odselitvi lastnikov številne ostale prazne. Po besedah kustosa Yujija Akimota je bila spodbuda za AHP želja po ponovni in smiselni uporabi teh starih, propadajočih in z zgodovino vasi povezanih hiš. S preobrazbo hiš v sodobna umetniška dela so želeli spodbuditi obnavljanje kolektivne zavesti in t. i. vkoreninjanje skupnosti, odkrivanje posebnih kulturnih in zgodovinskih značilnosti prostora ter ustvarjanje novih kulturnih vrednot (Akimoto, 2003; Kobayashi, 2007).

Danes projekt obsega sedem hiš: Kadoya (1998), Minamidera (1999), Kinza (2001), svetišče Goò (2002), Ishibashi (2006–09), Gokaisho (2006) in Haisha (2006). Načini izvedbe posameznih hiš se med seboj zelo razlikujejo, saj so odvisni od številnih okoliščin. V splošnem proces poteka tako, da kustos s sodelavci izbere hišo in umetnika. Hiše so včasih prazne in propadajo, spet drugič so v najemu, zato korporacija poskrbi za vse potrebne formalnosti v zvezi z lastniško dokumentacijo. Dogovor morajo doseči z vsemi lastniki ali morebitnimi interesnimi skupinami, ki hišo uporabljajo. Nadaljnji razvoj dogodkov je v veliki meri odvisen od umetnika, ki mora sodelovati z arhitekti, gradbenimi inženirji, kustosi in lokalno skupnostjo. Po Akimotu želijo razpadajoče hiše v čim večji meri restavrirati in s tem ohraniti za prihodnje generacije, zato so sodelujoči arhitekti vedno tudi strokovnjaki za japonsko tradicionalno arhitekturo, vendar je zaradi številnih predelav ali splošnega propadajočega stanja hiše t. i. originalno stanje pogosto težko definirati (Akimoto, 2000; Akimoto, 2003; Akimoto, 2007).

Za potrebe raziskave bom na kratko opisala proces predelave treh hiš in umetniška dela, pri čemer se bom omejila na vidike, ki so pomembni zlasti za temo članka (raznolikost v pristopu do prenove oziroma predelave stare stavbe za potrebe umetniškega dela), in na vidik ohranjanja preteklosti hiše.⁸

7 Od leta 2012 beležijo povprečno 13-odstotno letno rast obiskovalcev (Funck, Chang, 2017).

8 Informacije o hišah in procesu predelave sem pridobila iz: Akimoto, 2003; Akimoto, 2000; B. Avt., 2000; B. Avt., 2007; B. Avt., 2012; B. Avt., 2013; Yoshimoto, 2012. Kratke predstavitev hiš so dostopne na: benesse-artsite.jp/en/art/arthouse [4. 7. 2018].

Kadoya: umetnik Tatsuo Miyajima, *Sea of Time '98*; *Naoshima's Counter Window*; *Changing Landscape*; nadzor restavracije: Tadashi Yamamoto. Kadoya, zgrajena v obdobju Edo (1605–1868), je bila pred začetkom predelave v zelo slabem stanju. Ohranili so osrednje podporne lesene stebre, tramove in *ranmo* ter restavrirali prvotni videz zunanosti hiše z opečnato streho ter fasado z belim ometom in pooglenelimi deskami cedre. Spremembe strukture hiše so med drugim obsegale odstranitev dela stropa, tal in drsnih vrat, ki so ločevala štiri manjše sobe, saj je umetnik potreboval en velik notranji prostor z ravnimi stenami, v katerega je lahko za delo *Sea of Time '98* umestil plitev bazen ter okoli njega speljal hodnik. Umetniško delo obsega 125 LED digitalnih števecv v rdeči, zeleni in rumeni barvi, ki so razporejeni po gladini bazena in z različno hitrostjo štejejo od ena do devet. Ko so začeli s predelavo hiše, so prebivalci izkazali zanimanje za projekt. Namesto da bi jim Miyajima razlagal o svoji praksi in sodobni umetnosti, jih je povabil k sodelovanju ter jim zaupal določitev hitrosti digitalnih števecv. Umetniško delo je torej postalo skupna izkušnja ljudi, ki so se vanj vključili, kar je bil tudi eden od ciljev snovalcev projekta.

Minamidera: umetnik James Turrell, *Backside of the Moon*, serija *Aperture*; arhitekt: Tadao Ando. Ta hiša je v okviru AHP povsem svojstven primer, saj prvotne stavbe sploh ni bilo oziroma je bila v preteklosti že porušena. Minamidera stoji na mestu, kjer je bil nekoč Jizoji Kannon, bolj znan pod imenom Minamidera, kar v japonsščini pomeni južni tempelj. Ando je v Minamideri predstavil svojo reinterpetacijo tradicionalne japonske arhitekture, pri njenem oblikovanju pa je sodeloval s Turellom. Notranjost Minamidere je enoten podolgovat prostor, v katerem je popolna tema. Po vstopu potrebujejo naše oči okoli 15 minut, da zaznajo Turellovo svetlobno instalacijo, čeprav je ta v resnici ves čas prižgana. Umetnik je želel, da obiskovalec izkusi celoten proces zaznavanja, od teme do svetlobe.

Slika 1: Minamidera, Honmura, junij 2018 (foto: Simona Žvanut).

Slika 2: Minamidera, Honmura, junij 2018 (foto: Simona Žvanut).

Haisha: umetnik: Shinro Othake, *Dreaming Tongue*; oblikovanje prostora: Shinro Othake, nadzor restavracije: Yuji Akimoto in Tadakatsu Hondanastala. Hiša je bila pred začetkom predelave dvonadstropna lesena struktura z zapletenim tlorisom zasebnih prostorov družine in zobozdravstvene ordinacije s čakalnico, saj je bil lastnik hiše zobozdravnik (v japonsščini haisha). Umetnik se je odločil za popolno predelavo, saj je odstranil celotno prvo nadstropje ter več notranjih stebrov in zidov. Od stare hiše je ostala le lupina in nekaj detajlov (na primer lesteneč, lesene pregrade). Na zunanosti in v notranosti hiše so umeščena Othakejeva umetniška dela različnih medijev in številni najdeni predmeti, ki jih je zbral sam, osebje Benesseja in lokalni prebivalci (na primer številni časopisni odrezki, beležke, fotografije; stranišče in kopalniški lijak; televizijske antene na strehi hiše; kopija kipa svobode, ki se razprostira čez dve nadstropji itn.). Othake je želel vizualizirati občutek, ki ga dobimo, ko naših pet čutov (zlasti vonj in okus) spodbudi spominjanje sanj, ki se nato zazdiyo resnične.

Slika 3: Haisha, junij 2018 (foto: Simona Žvanut).

Slika 4: Haisha, junij 2018 (foto: Simona Žvanut).

Art House Project ter spomin, zgodovina in skupnostni spomin – premislek uporabe pojmov

V besedilih o AHP se zelo pogosto pojavljajo pojmi spomin, zgodovina in skupnostni spomin. Za lažje razumevanje bom strnjeno predstavila nekaj skupnih točk njihove uporabe in jih primerjala s predstavljeno teoretsko opredelitvijo teh pojmov.

Na prvem mestu izstopa neločljivo povezovanje med navedenimi pojmi in hišami oziroma umetniškimi deli, kar se kaže na več načinov. Že proces ustvarjanja posamezne hiše naj bi skozi preplet arhitekture in umetnosti vzpostavljal povezavo z zgodovino ter spomini hiše, vasi, skupnosti, pokrajine in celotnega otoka. Posamezna stara razpadajoča hiša (prav tako vas, zemlja, pokrajina) je predstavljena kot nosilka zgodovine in skritih spominov, ki so se s pomočjo transformacije v umetniška dela ponovno razkrili oziroma obudili. Spomin, zgodovina in skupnostni spomin so razumljeni kot nekaj, kar je ostalo od človeka neodvisno ohranjeno v hiši, nekaj, kar se lahko ponovno razkrije ter pripoveduje o preteklosti vasi in prebivalcev (na primer hiša *izžareva* spomin). Spomin in zgodovina v okviru AHP na ta način po mnenju avtorjev vzpostavljata povezavo med preteklostjo, sedanostjo in prihodnostjo vasi, kar je naslednja očitnejša značilnost njune uporabe v besedilih o projektu. Umetniško delo *razkriva* v hišo *vkoreninjen* spomin ter tako postaja most med skoraj pozabljeno preteklo in sedanjo skupnostjo vasi oziroma vzpostavlja kontinuiteto v percepciji časa vasi.⁹

Kot sem omenila v teoretskem delu, je spomin neločljivo povezan z našim organizmom, zato ne more biti vgrajen v hiše in do njega se ne moremo dokopati ali ga prebuditi. Hiše lahko zaradi različnih razlogov morda spodbujajo obiskovalčev individualni proces evokacije,¹⁰ ki se skupaj z osebnim naborom vednosti, podob,

- 9 Primeri za poglavje razprave: AHP je »prebudil spomine posameznih hiš, vasi, ki jih obdajajo, in zemlje pod njimi«; »razkriva čas, ki ga vsebuje posamezna hiša«; »je razkril skrito preteklost Honmure in njene obrise«; kustos je pri prvem stiku z razpadajočimi hišami začutil »teksturo zgodovine, ki prebiva v teh strukturah«; kustos meni, da se »moramo potruditi, da zaznamo šibko svetlobo, ki jo oddajajo te zakladnice časa, ki se razkrajajo pred našimi očmi, ter jo uporabimo za osvetljevanje preteklosti in prihodnosti [...]« (Akimoto, 2003, 61–62).
»Skupnost, kakršne se spominjamo, ni nikoli zares obstajala, a žari iz brezen izginjajoče mreže. Umetnost je v veliki meri in na koncu koncev skrivnost preporoda. Vsaka prerोजना hiša bo še naprej izžarevala, in to veliko bolj kot tiste, v katerih ljudje še živijo. Skupnostni spomin in senzibilnost sodobnega umetnika se bosta s takimi prerogenimi hišami spojila, te pa se bodo zlepe pokrajino. To bo skupnosti omogočilo, da se razvija in se udomači v prihodnosti« (Kobayashi, 2007, 101).
»Prostori izžarevajo zgodovino tistih, ki so nekoč tu prebivali [...]« (B. Avt., 2012, 60). Glej še: Akimoto, 2000; Akimoto, 2007; B. Avt., 2000; B. Avt., 2007; B. Avt., 2010; B. Avt., 2012; B. Avt., 2013; Nishida, 2007; Tokuda, 2010, 10; Fukutake, 2013; Fukutake, 2012; Fukutake, 2007; Yoshimoto, 2012; benesse-artsite.jp [4. 7. 2018].
- 10 S pojmom individualni spomin označujem spominjanje na dogodke, ki jih je človek v življenju osebno doživel. Individualni spomin je v okviru študij spomina kompleksen pojem in njegova predstavitev presega temo članka; na tem mestu sem ga vpeljala le z namenom poudariti, da se v hiši lahko spominja le človek.

vrednot itn. aktivira pri razumevanju in interpretaciji dela, toda to ni *spomin hiše*. To, kar označujemo kot spomin hiše, bi bilo zato po mojem mnenju ustreznejše poimenovati zgodovina hiše, do katere obiskovalci oziroma bralci dejansko lahko dostopamo. Vendar razlika med podajanjem zgodovinskih dejstev in bolj interpretativnim opisovanjem hiš, morda celo individualnimi spomini piscev v povezavi z določenimi hišami, iz besedil o projektu prav tako ni povsem jasno razvidna. Nekaj podatkov o preteklosti hiše (na primer njena starost, izvor imena, ime in poklic prejšnjega lastnika, namembnost hiše in pomen same lokacije) se nanaša na pretekla dejstva, vendar so preveč fragmentarni, da bi lahko oblikovali bolj celostno zgodovinsko predstavitev hiše.

Naslednjo možno povezavo med hišami in njihovo preteklostjo bom iskala v predelavi stare arhitekture. Iz kratkih opisov izbranih primerov hiš je razvidno, da je vsaka svojstven primer v pristopu do obnove arhitekture. Po besedah snovalcev projekta je bila pri Kadoyi prvotna struktura hiše restavrirana v skladu s potrebami umetniških del Tatsuo Miyajima. Pri Haishi se je umetnik Shinro Othake po drugi strani odločil za popolno predelavo, saj je od stare hiše ostala le lupina in nekaj detajlov. Minamidera je v okviru AHP povsem svojstven primer, saj je bila prvotna stavba v preteklosti porušena. Vidik ohranjanja preteklosti lahko v njenem primeru iščem v lokaciji, saj gre za religiozno, kulturno in zgodovinsko pomemben kraj za celotno Naoshimo. Nova struktura po besedah snovalcev projekta namreč časti in nadaljuje spomin na budistični tempelj, ki je nekoč na tem mestu služil kot duhovno središče skupnosti (B. Avt., 2012). Postopki obnov in predelav hiš so torej po mojem razumevanju bistveno določeni z idejo umetniškega dela, ki usmerja način restavracije prvotne stavbe. V luči diskurza o projektu je to razumljivo, saj po besedah kustosa ni bil njihov namen restavrirati in vzdrževati hiše kot tradicionalne stavbe, temveč jim s pomočjo sodobne umetnosti podariti novo življenje. AHP torej umetnost, arhitekturo in restavratorske posege prepleta v eno celoto, ki jo usmerja koncept umetniškega dela. Za odgovor na vprašanje, v kolikšni meri in na kakšen način naj bi projekt ohranjal tradicionalno otoško arhitekturo, če sploh, bi torej morali analizirati postopek predelave in restavracije vsake posamezne hiše. Restavratorski posegi se med sabo zelo razlikujejo in po mojem mnenju obiskovalec brez dodatnih informacij ali znanja o japonski arhitekturi ne more ugotoviti, kaj je restavrirano, kaj je reinterpretacija tradicionalne arhitekture in kaj je nova arhitekturna intervencija. To kaže na določeno neskladje med splošno poudarjeno dikcijo o ohranjanju stare arhitekture v besedilih o AHP in realizacijami hiš.

Naslednji predmet premisleka je v besedilih o AHP navajana povezava med spominom in hišami, v okviru katere so hiše predstavljene kot pričevalci o preteklosti skupnosti in vasi. Kot sem omenila že v teoretskem delu, sta temeljna pogoja za obstoj skupnostnega spomina kontinuirano in aktivno skupno spominjanje ter komunikacija

o preteklih dogodkih ob izbranih simbolih določene skupine ljudi. Na podlagi dostopnih besedil o projektu AHP pa ni mogoče potrditi, da se je skupnost Honmure kontinuirano spominjala dogodkov iz svoje preteklosti in da bi bile hiše kakorkoli povezane s tem procesom. Tudi če bi hiše kot spominski pripomočki hipotetično sodelovale v procesu ohranjanja skupnostnega spomina prebivalcev Honmure, se moramo vprašati, o kateri skupnosti govorimo. Zaradi že omenjenega upada števila prebivalstva je po mojem mnenju zelo verjetno, da je ta prvotna skupnost razpadla oziroma ji prebivalci, ki so ostali, ne pripadajo več ali ji ne pripadajo na isti način. Povrnitev skupnostnega spomina pa ni mogoča, saj ta ni nekaj zunanjega – pripada določeni skupini ljudi in je z njo neločljivo povezan, torej z njenim razpadom tudi sam *umre*. Skupnostni spomin, ki potencialno obstaja na otoku, bi nam lahko posredovala le skupina, ki ji pripada, toda konkretni spomini današnjih prebivalcev vasi (na primer pričevanja o življenju na otoku v preteklosti) v AHP niso vključeni.

Kot zadnjo pomembnejšo točko velja omeniti, da se mi zdi v besedilih o AHP predstavljena povezava med spominom, zgodovino in umetnostjo obarvana s čustvenimi in avratičnimi podtoni. To je po eni strani razvidno iz izbire besedišča, po drugi pa iz nekakšne skrivnostnosti oziroma nejasnosti, kaj točno ti izrazi označujejo. Pojma spomin in zgodovina sta uporabljena tako, kot da bralec že ve, na kaj se nanašata in kaj označujeta, čeprav ima bolj malo konkretnih informacij o preteklosti hiš. Na tem mestu bi se rada naslonila na Kleinovo predpostavko, da je lahko izbira tega ali onega izraza povezana z njunim asociativnim poljem. Kot pravi, ima pojem spomina zelo močne asociacije na bližino, pristnost, neposrednost, religioznost in spiritualnost ter zato deluje bolj domače kot zgodovina (Klein, 2000).

Vloga spomina v projektu revitalizacije področja – kritični premislek

V prvem delu razprave sem pokazala, da je vprašanje povezave AHP in obravnavanih pojmov kompleksno in presega že nakazani sklep o nekonsistentni rabi terminov. V nadaljevanju bom zato razpravo razširila na razmislek o širšem kontekstu AHP kot dela celotnega projekta *Benesse Art Site Naoshima*. Zanimalo me bo, kakšno vlogo ima lahko opisana uporaba pojmov spomin, zgodovina in skupnostni spomin v okviru njegovega koncepta in ciljev.

Že omenjen nabor informacij o zgodovini hiš odpira vprašanje o kriterijih izbora preteklih dogodkov, ki so vključeni v predstavitev posameznih hiš: zakaj so izbrani ravno ti in kateri dogodki, ki so tudi del preteklosti hiš (ali vasi in otoka), niso vključeni. Številni že omenjeni problemi, s katerimi se otočje Seto spopada, v besedilih o AHP niso prikriti. Nasprotno, v smislu utemeljevanja potrebnosti projekta za revitalizacijo

skupnosti in okolja so pogosto izpostavljeni. V luči sodobne umetnosti, ki dandanes pogosto kritično naslavlja različna okoljska, politična in družbena vprašanja, pa je zanimivo, da v umetniških projektih take tematizacije konkretnih problemov iz neposrednega okolja nisem zaznala. Po mojem razumevanju so nekatera pretekla obdobja Naoshime z vidika projekta namreč manj zanimiva oziroma razumljena kot nekaj, kar je treba odstraniti, da bi se dokopali do t. i. bistva otoške kulture. K temu zaključku me je pripeljal zapis kustosa AHP, ki pravi, da na tem področju obstaja »inherentna kultura – da jo odkrijemo, moramo odstraniti umazanijo številnih akumuliranih obdobj« (Akimoto, 2000, 30). Toda tako kot je pri predelavah hiš pogosto težko definirati izvorno stanje stavbe, se zastavlja vprašanje, o kateri inherentni kulturi Naoshime govorimo. Pri iskanju odgovora se bom naslonila na zapise direktorja korporacije Benesse, v katerih opisuje svoje ideje in vizije za prihodnost otoka,¹¹ saj se zdijo te podobe oris t. i. avtentične kulture, ki jo imajo v mislih snovalci projekta. V tem smislu tudi razumem nabor izbranih *spominov*, ki sodelujejo pri oblikovanju te podobe, ter različne čustvene podtone v opisovanju preteklosti vasi. Povezovanje AHP s pojmom spomina po mojem mnenju podpira dojemanje hiš kot človekovega osebnega prostora, nečesa domačega in intimnega, kar ima povzdignjeno vrednost. Vse to spodbuja bralčev oziroma obiskovalčev občutek povezovanja s hišami in vasjo ter vpliva na razumevanje umetniških del. Zato menim, da pojem spomina s svojim asociativnim poljem in širokim konceptualnim okvirjem podpira predstavo snovalcev projekta o tem, kako je v Honmuri v preteklosti bilo, ali pa vizijo, kako bi moralo biti. Obiskovalci smo skozi diskurz o projektu nagovorjeni k spoznavanju pristne japonske vasi in srečevanju s prebivalci, kar pa lahko vodi v percepcijo vsakodnevnega življenja otočanov kot dela razstavnega projekta.

Zaključek

Na podlagi strokovne literature o spominu, analize predstavljenega korpusa besedil in svojega ogleda projektov sem potrdila predpostavko: pojem spomina se v okviru AHP lahko nanaša na preteklost otoka, vendar je ta povezava na več mestih nejasna in ne izhaja nujno iz njegove teoretske opredelitve. Pojem spomina ima zato po mojem mnenju v okviru projekta širok konceptualni okvir, ki ga mestoma zaznamuje tudi njegovo asociativno polje. Pojem spomina je v okviru AHP po mojem razumevanju torej primarno povezan s predstavljanjem in utemeljevanjem umetniških projektov.

11 Primer: Honmuro predstavlja kot vas, »ki je z vrstami trgovin in hiš, z vrvežem vsakodnevnega življenja lokalnih prebivalcev arhetipska podoba tradicionalne Japonske. [...] Ljudje živijo v hišah, ki se prenašajo iz generacije v generacijo, negujejo svoje vrtove, uživajo v cvetju posameznega letnega časa, skrbijo za svoje družine in sosede ter si izmenjujejo pozdrave. To je način življenja, ki predstavlja lepoto in pravi duh Japonske – nekaj, česar ne smemo nikoli pozabiti« (Fukutake, 2007, 97). Glej še: Fukutake, 2012; Fukutake, 2013; Tokuda, 2010; Yoshimoto, 2012.

Tudi posamezni podatki o preteklosti hiš in vasi so bolj kot rekonstruiranju njihove zgodovine namenjeni kontekstualizaciji umetniških del.

Predstavljena uporaba pojmov spomin, zgodovina in skupnostni spomin ima zelo pomembno vlogo tudi v okviru koncepta in ciljev celotnega projekta *Benesse Art Site Naoshima*. Ta ima potencialno pozitivno vlogo v individualnem, skupnostnem in ekonomskem življenju prebivalcev, vendar se kažejo tudi problematični vidiki. Predstavljeni pomensko ohlapen in za čustvene konotacije odprt pojem spomina namreč lahko utemeljuje in promovira zelo specifično in partikularno predstavo o t. i. avtentičnem preteklem in prihodnjem življenju otoške skupnosti. Toda gre za vizijo, ki je na prebivalstvo prenesena od zunaj, s strani snovalcev projekta, ima pa zelo realne posledice na njihovo bivalno okolje. Prva korporacija je na otočju na začetku 20. stoletja z industrializacijo povzročila številne ekološke probleme in upad prebivalstva, medtem ko druga korporacija v 21. stoletju na njem gradi utopijo na zemlji, osnovano na prepletu umetnosti in življenja.

Bibliografija

- Adachi, Y., Historical Chronology, v: *Insular Insight* (ur. Müller, L., Miki, A.), Zürich 2012, str. 314–321.
- Akimoto, Y., Commissioning Art as a Way to Create a Location, v: *Remain in Naoshima* (ur. Akimoto, Y. in dr.), Okayama 2000, str. 16–17.
- Akimoto, Y., The Art House Project in Naoshima Objective, v: *Remain in Naoshima* (ur. Akimoto, Y. in dr.), Okayama 2000, str. 30–32.
- Akimoto, Y., Exploring the Depths of Houses, v: *Photographs of Art House Project*, Okayama 2003, str. 61–62.
- Akimoto, Y., Some Notes on Naoshima Standard 2, v: *Naoshima Standard 2* (ur. Hemmi, Y.), 7. 10. 2006–15. 4. 2007, Naoshima 2007, str. 105–107.
- Assmann, A., Transformations between History and Memory, *Social Research* 75/1, 2008, str. 49–72.
- B. Avt., Kadoya, Minamidera, v: *Remain in Naoshima* (ur. Akimoto, Y. in dr.), Okayama 2000, str. 33–64.
- B. Avt., The Landscape of Naoshima Standard 2, v: *Naoshima Standard 2* (ur. Hemmi, Y.), 7. 10. 2006–15. 4. 2007, Naoshima 2007, str. 108–111.
- B. Avt., 1955–2010, v: *Naoshima, Nature, Art, Architecture* (ur. Bell, E., Hemmi, Y.), Ostfildern 2010, str. 170–192.
- B. Avt., Art House Project, 1998–2009, v: *Insular Insight* (ur. Müller, L., Miki, A.), Zürich 2012, str. 60–108, 254–291.

- B. Avt., Art House Project, v: *Becoming, Benesse Art Site Naoshima* (ur. Kaneshiro, K. in dr.), Naoshima 2013, str. 4–97.
- Benesse Art Site Naoshima*, benesse-artsite.jp [4. 7. 2018].
- Chanda, N., Which Way is Paradise?, v: *Insular Insight* (ur. Müller, L., Miki, A.), Zürich 2012, str. 46–57.
- Confino, A., Collective Memory and Cultural History: Problems of Method, *The American Historical Review* 102/5, 1997, str. 1386–1403.
- Fukutake, S., Bringing Art into Everyday Life, v: *Naoshima Standard 2* (ur. Hemmi, Y.), 7. 10. 2006–15. 4. 2007, Naoshima 2007, str. 97.
- Fukutake, S., My Vision of the Seto Inland Sea: Why I Brought Contemporary Art to Naoshima, v: *Insular Insight* (ur. Müller, L., Miki, A.), Zürich 2012, str. 23–29.
- Fukutake, S., Foreword, v: *Becoming, Benesse Art Site Naoshima* (ur. Kaneshiro, K. in dr.), Naoshima 2013, str. 3.
- Funck, C., Chang, N., Island in Transition: Tourists, Volunteers and Migrants Attracted by an Art-Based Revitalization Project in the Seto Inland Sea, *Geographies of Tourism and Global Change* (ur. Müller, D. K. in dr.), 2017, str. 81–96.
- Funkenstein, A., Collective Memory and Historical Consciousness, *History and Memory* 1/1, 1989, str. 5–26.
- Halbwachs, M., *The Collective Memory*, New York 1980.
- Halbwachs, M., *On the Collective Memory* (ur. Coser, L.), Chicago 1992.
- Kansteiner, W., Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies, *History and Theory* 41, 2002, str. 179–197.
- Klein, K. L., On the Emergence of Memory in Historical Discourse, *Representations* 69, (posebna številka: *Grounds for Remembering*), 2000, str. 127–150.
- Kobayashi, Y., Evolving Standard, v: *Naoshima Standard 2* (ur. Hemmi, Y.), 7. 10. 2006–15. 4. 2007, Naoshima 2007, str. 99–101.
- Kwon, M., A Position from Elsewhere: Lessons from Naoshima, *Naoshima, Nature, Art, Architecture* (ur. Bell, E., Hemmi, Y.), Ostfildern 2010, str. 148–166.
- Nishida, M., Splendor of Landscapes, v: *Naoshima Standard 2* (ur. Hemmi, Y.), 7. 10. 2006–15. 4. 2007, Naoshima 2007, str. 102–104.
- Rusu, M., History and Collective Memory: the Succeeding Incarnations of an Evolving Relationship, *Philobiblon* XVIII/2, 2013, str. 260–282.
- Tokuda, K., Memory of Light, v: *Naoshima, Nature, Art, Architecture* (ur. Bell, E., Hemmi, Y.), Ostfildern 2010, str. 10–16.

- Yoshimi, Shunya, The Seto Inland Sea: As Asian Archipelago, v: *Insular Insight* (ur. Müller, L., Miki, A.), Zürich 2012, str. 239–253.
- Yoshimoto, M., Islands Enlivened by Art: Seeking an Unknown Future Community from The Past, v: *Insular Insight* (ur. Müller, L., Miki, A.), Zürich 2012, str. 292–313.
- Winter, J., Sivan E., Introduction, Setting the Framework, v: *War and Remembrance in the Twentieth Century*, Cambridge 2000, str. 1–39.
- Winter, J., The Generation of Memory: Reflections on the »Memory Boom« in Contemporary Historical Studies, *Canadian Military History* 10/3, 2012, str. 57–66.

Simona Žvanut

**Spomin, udejanjen v prostoru.
Premislek uporabe pojmov spomin, zgodovina
in skupnostni spomin v okviru
umetniškega projekta *Art House Project*
na japonskem otoku Naoshima**

Ključne besede: *Art House Project*, Naoshima, spomin, zgodovina, skupnostni spomin, umetnost, arhitektura

Art House Project (AHP) je eden od umetniških projektov krovnega projekta *Benesse Art Site Naoshima*, ki ga na japonskem otoku Naoshima in otočju celinskega morja Seto izvaja in financira japonska korporacija Benesse. Njen namen je s pomočjo projektov, ki povezujejo umetnost, arhitekturo, naravo in zgodovino področja, spodbuditi ekonomsko in duhovno revitalizacijo otočja. Središče AHP so stare japonske hiše v vasi Honmura na Naoshimi, ki jih umetniki v sodelovanju z arhitekti predelajo v umetniška dela. V besedilih v katalogih in drugih publikacijah o AHP se pri razlagah in interpretacijah projekta vedno znova ponavljajo s spominom povezani pojmi (na primer spomin, zgodovina, skupnostni in kulturni spomin, tradicija in dediščina), iz česar sklepam, da je AHP na različnih ravneh tesno povezan s spominom. Ker je uporaba navedenih pojmov dandanes v najrazličnejših kontekstih zelo pogosta in lahko označuje različne fenomene, bom poskusila definirati značilnosti uporabe pojmov spomin, zgodovina in skupnostni spomin ter njihovo vlogo v AHP. Pokazala bom, da imajo ti pojmi v okviru AHP širok konceptualni okvir, ki ne izhaja nujno iz njihove teoretske opredelitve – vendar pa ima ravno tak pomensko odprt pojem spomina pomembno vlogo v širšem kontekstu in ciljih projekta *Benesse Art Site Naoshima*.

Simona Žvanut

**Memory, Realised in Space.
A reflection on the Use of the Terms “Memory”,
“History” and “Communal Memory”
within the Art Project Art House Project
on the Japanese Island of Naoshima**

Keywords: *Art House Project*, Naoshima, memory, history, communal memory, art, architecture

Art House Project (AHP) is an art project on the Japanese island of Naoshima in the Seto Inland Sea, run and financed by the Benesse Corporation as a part of the *Benesse Art Site Naoshima* project. The corporation's aim is to support the economic and spiritual revitalisation of the archipelago through projects which combine art, architecture, nature and the history of the area. The centre of AHP is a number of old Japanese houses in the village Honmura on Naoshima, transformed into works of art by artists in cooperation with architects. Memory-related terms (such as “memory”, “history”, “communal” and “cultural memory”, tradition and heritage) appear regularly in catalogue texts and other publications on AHP, which leads to the assumption that AHP is connected to memory on several levels. Since the use of these terms is now very often in various contexts and can mark different phenomena, I will try to define the characteristics of the use of terms “memory”, “history” and “communal memory” as well as their role in the AHP. Within this I will show that these terms have a wide conceptual frame, which does not necessarily come from their theoretical definition – and that the semantically open term of memory has an important role in the wider context and goals of the *Benesse Art Site Naoshima* project.